

A religious painting of a young woman with a halo, looking upwards, with a hand resting on her chest. The woman has dark, curly hair and blue eyes. She is wearing a green garment with gold trim and a red cloak. The background is a golden, sunburst-like halo. The painting is set within a wooden frame.

PARCUM

Persdossier

FOCUSEXPO

**OP HOOP VAN
ZEGEN**

Ontmoet de tandenfee van de middeleeuwen in PARCUM

Wat doe je wanneer ziekten en epidemieën verwoestend over de wereld razen, en de geneeskunde nog in haar kinderschoenen staat? De middeleeuwse gelovigen zochten hun soelaas bij geneesheiligen. Heiligen bieden immers voorpraak bij God. Ze komen tussen bij onheil, rampspoed, ziekte en tegenslag.

Dat heiligen populair waren blijkt uit de vele beeltenissen, legendes, en rituelen en gebruiken. Veel van deze zaken zijn vaak vergeten. Maar ook vandaag bieden deze heiligen en de bijhorende gebruiken nog een troost en kracht voor veel mensen.

Voor elke kwaal een heilige

Heiligen zijn niet weg te denken uit het religieuze leven. Processies trekken uit, spreuken worden gedeclameerd, stoffen linten uitgedeeld, broodjes gewijd en heilzaam water gedronken. Het zijn maar enkele van de gebruiken en tradities die overal in Vlaanderen terug te vinden zijn. Museum PARCUM brengt enkele interessante geneesheiligen en legendes samen in de focusexpo 'Op hoop van zegen'.

Voor elke kwaal of tegenslag is er een heilige te vinden. Van nierklachten over hondsdolheid tot plotse haaruitval. Maar wat zijn de beweegredenen om heiligen tegen bepaalde ziekten te vereren? Overeenkomsten tussen het leven van de heilige en de ziekte of een link met het attribuut van de heilige liggen vaak aan de basis. En soms, heel soms is het toch vooral ontsproten aan de creativiteit van de gelovigen zelf, in een tijd waarin radeloosheid, angst en wanhoop, de zoektocht naar een uitweg stimuleerden.

Tandensnoeren, geutelingen en spreuken

Kenmerkend voor de verering van heiligen zijn de vele gebruiken en tradities. De heilige Apollonia wordt onder meer aangeroepen tegen tandpijn en het uitvallen van melktandjes. Zo zijn bij sommige beelden van Apollonia votiefgeschenken in de vorm van tandensnoeren te vinden. In het Oost-Vlaamse Elst worden op 9 februari, haar feestdag, ovenkoeken of geutelingen gebakken en uitgedeeld. Bijten in een hete geuteling betekent een jaar lang geen tandpijn. In andere streken worden melktandjes dan weer bij het beeld van de heilige over de schouder gegooid, terwijl men zegt: "Tand, tand, een andere tand, volgend jaar een nieuwe tand".

Heilige Corona

'Op hoop van zegen' geeft een beeld van de rijkdom aan geneesheiligen in Vlaanderen, hun verering, en de rituelen en gebruiken die daarmee verbonden zijn. En deze focusexpo is actueler dan ooit. De huidige corona-epidemie heeft ons opnieuw geconfronteerd met onze kwetsbaarheid. En hoewel dit onder andere geleid heeft tot een hernieuwde belangstelling voor de heilige Corona, heeft zij niets met epidemieën te maken. Al leert deze expo ook dat de verering van heiligen doorheen de geschiedenis verrassende wendingen kan nemen.

Medailles van de heilige Apollonia, aluminium, 2de helft 20ste eeuw – Leuven, PARCUM, collectie zusters augustinessen Brugge (Sint-Janshospitaal)

Enkele werken uitgelicht

Hangertjes van de heilige Apollonia

Wat de tandenfee voor vele kinderen nu is, was de heilige Apollonia voor evenveel kinderen in vroegere tijden. De heilige Apollonia geldt immers als dé patroonheilige voor alles wat met tanden te maken heeft, en werd ook als dusdanig vanaf de 16de eeuw in West-Europa vereerd.

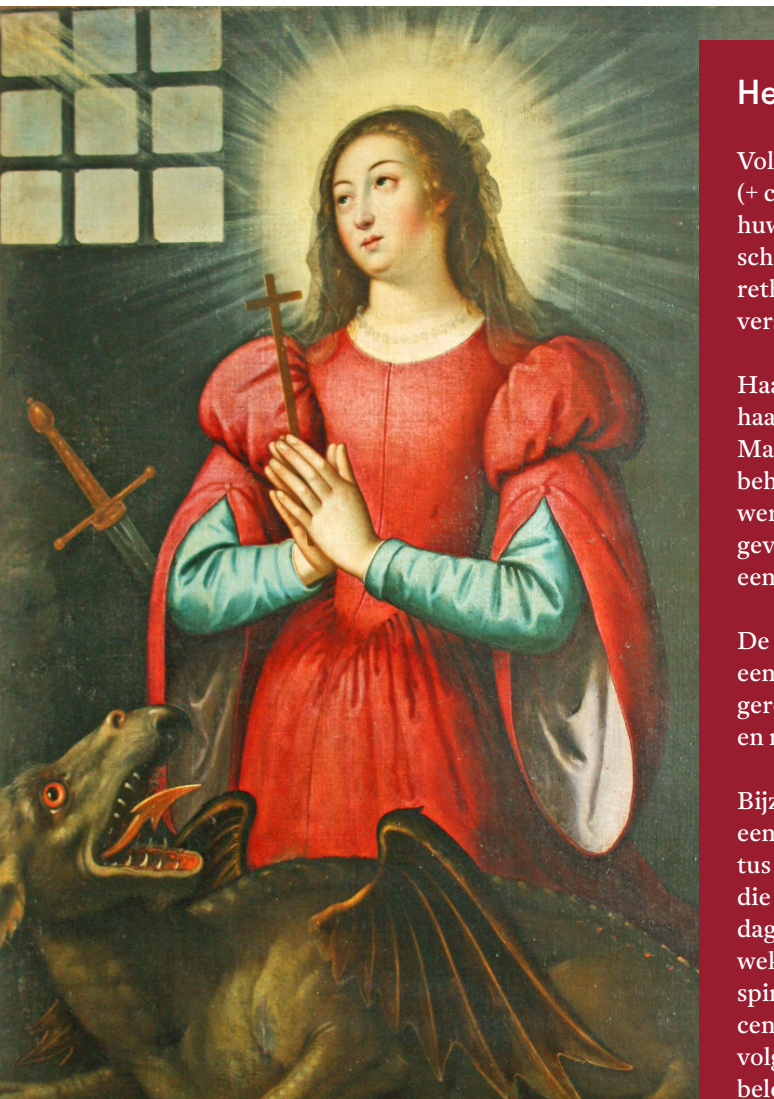
Apollonia van Alexandrië (eind 2de eeuw – ca. 249) was afkomstig uit Egypte. Omdat ze niet aan haar christelijk geloof verzaakte, werd ze tijdens de christenvervolgingen in het midden van de 3de eeuw gemarteld en gedood. Legenden vertellen dat men haar in het gelaat sloeg totdat al haar tanden eruit vielen; in sommige verhalen werden haar de tanden één voor één met een tang uitgetrokken, waarna haar kaakbeen verbrijzeld werd.

De heilige Apollonia wordt aangeropen tegen mond, hoofd- en aangezichtspijn, en tegen neuskwalen en een verstopte neus, maar vooral ook haar verering tegen tandpijn zou een sterke verspreiding kennen binnen Vlaanderen.

In sommige streken werden aan de beeltenis van de heilige Apollonia zijden koordjes uitgedeeld als bescherming tegen tandpijn, soms gewijd water om de tanden mee te poetsen en kiespijn te voorkomen. Ex-voto's tonen zich in de vorm van losse tanden, tandensnoeren of hele gebitten in was. In het Oost-Vlaamse Elst worden op 9 februari, haar feestdag, ovenkoeken of geutelingen gebakken en uitgedeeld; bijten in een hete geuteling betekent een jaar lang geen tandpijn. En ook wanneer kinderen een tand verloren, bestond het gebruik om voor een beeld van de heilige Apollonia de tand over de schouder te gooien en te zeggen: "Tand, tand, een andere tand, volgend jaar een nieuwe tand".

Medailles van de heilige Apollonia, 2de helft 20ste eeuw – Leuven, PARCUM, collectie zusters augustinessen Brugge (Sint-Janshospitaal)

Heilige Margaretha

Volgens haar legende werd de heilige Margaretha van Antiochië (+ ca. 305) in het begin van de 4de eeuw vermoord, omdat zij een huwelijk met een heiden afwees. Dit bijzondere 17de-eeuwse schilderij met een unieke iconografie toont de heilige Margaretha in haar gevangenis cel terwijl de duivel als draak voor haar verschijnt.

Haar legende vertelt hoe de draak op een kruisteken van haar uiteen barste. Een andere legende vertelt dat de heilige Margaretha net door het dier werd opgeslokt, maar dat zij met behulp van een crucifix de buik kon openen en op die manier werd “verlost”. Voor haar onthoofding zou ze ook aan God gevraagd hebben dat elke vrouw die haar in baren nood aanriep een gezond kind ter wereld zou brengen.

De heilige Margaretha geldt als patroonheilige bij uitstek voor een voorspoedige zwangerschap en bevalling. Ze wordt ook aangeroepen tegen onvruchtbaarheid, buikkrampen, borstkwalen en melktekort.

Bijzonder is haar verering tegen nierziekten, voortvloeiend uit een al even bijzondere legende. Op een avond vroegen Christus en Zijn apostelen onderdak voor de nacht bij Margaretha, die weigerde. Haar buurvrouw ontving hen wel, en werd de dag erna beloond: het eerste werk dat zij aanving zou ze zes weken ononderbroken kunnen volhouden. De vrouw begon te spinnen, hield dat zes weken vol, en verdiende zo een aardig centje. Toen Margaretha dit hoorde, ontving ze Christus de volgende keer wel, en kreeg ook zij de volgende ochtend dezelfde beloning. Ze zette zich achter het spinnewiel, maar moest nog snel even een plasje doen. Het gevolg laat zich raden. Vandaar ook haar betekenis als regenheilige, met de spreuken: “Regen op Sinte Margriet geeft zes weken boerenverdriet”, “Sinte margriet is een pisgriet”, en “Sinte Margriet houdt heur water niet”.

Heilige Margaretha, Zuidelijke Nederlanden, 17de eeuw – Leuven, PARCUM, collectie gasthuiszusters-augustinessen Antwerpen

Twee gezegende broodjes van de heilige Nicolaas van Tolentino

Nicolaas van Tolentino (ca. 1245 – 1305) leefde in de eerste helft van de 13de eeuw, predikte in Tolentino en trad in bij de augustijner kluizenaars. Hij bracht vele zondaars terug op het juiste pad.

De verering van de heilige Nicolaas van Tolentino gaat terug op het verhaal dat zijn ouders, ten einde raad door hun kinderloos gebleven huwelijk, op bedevaart gingen naar het graf van de heilige Nicolaas van Myra in Bari om zijn hulp af te smeken. Bij aankomst kregen ze elk afzonderlijk een droom waarin ze hoorden dat hun gebed werd verhoord, en dat ze hun kind Nicolaas moesten noemen. Een andere legende vertelt dat de heilige Nicolaas van Tolentino de pestpijl die God op de stad Tolentino had afgeschoten, met de hand opving.

De heilige Nicolaas van Tolentino wordt aangeroepen tegen onvruchtbaarheid en voor een goede bevalling. Maar dus ook als pestheilige vereerd en tegen een plotse dood, koorts en besmettelijke ziekten in het algemeen.

Specifiek voor West-Vlaanderen is zijn verering tegen wat men in de volksmond 'koek' of 'hartgespan' noemt, een tuberculeuze opzwellende en verharding van het buikvlies. Zieken offerden geldstukken, werden gezegend met zijn relieken en kregen gewijde broodjes mee waarvan ze gedurende negen dagen moesten eten. De broodjes werden ook aangewend tegen onvruchtbaarheid en aangeboden aan vrouwen in barensood. Maar niet alleen de mens was gebaat bij de broodjes, ze werden ook vermengd met het veevoeder en moesten de dieren beschermen tegen veeziekten in het algemeen en mond-en-klauwzeer in het bijzonder.

Twee gezegende broodjes van de heilige Nicolaas van Tolentino – Leuven, PARCUM, collectie zusters clarissen Loonbeek

PRAKTISCH

OP HOOP VAN ZEGEN

18 december 2020 - 21 februari 2021

www.parcum.be/museum/op-hoop-van-zegen

PARCUM

Abdij van Park 7
3001 Leuven
016 40 01 51
bezoek@parcum.be

Openingsuren

Dinsdag - zondag	10:00 - 17:00
Maandag	Gesloten

Gesloten op feestdag

24 december	10:00 - 16:00
31 december	10:00 - 16:00

Tickets

Standaard	€ 5
Kortinghouder	€ 4
- 18 jaar	€ 2,5
- 12 jaar	Gratis
Museumpas	Gratis

Perscontact

Curator

Liesbet Kusters
016 40 60 73
liesbet.kusters@parcum.be

Perscontact

Wouter Jaspers
0476 35 08 41
wouter.jaspers@parcum.be

Persfoto's

Op www.flickr.com/photos/parcum kan u persafbeeldingen downloaden. Gelieve de bijhorende credits te vermelden.